

Кімге: Қазақстан Республикасы Мәдениет және ақпарат министрлігінің Жастар және отбасы істері комитеті

Автордың аты-жөні және лауазымы: Ибраймов Медет Исламханұлы, Қызылорда облысының қоғамдық даму басқармасының БАҚ және интернет ресурстармен жұмыс жасау бөлімінің бас маманы

Орындаған күні: 08.11.2024 ж.

АНАЛИТИКАЛЫҚ ЖАЗБА

Тақырыбы: Өңірдегі жастар мәселелері және оны шешу жолдары

Кілт сөздер: Жастардың әлеуметтік көңіл-күйі мен құндылық бағдары, жастар арасындағы құқық бұзушылық, **NEET** (*ниит*) санатындағы жастар.

Кіріспе: Бұл жұмыста өңірдегі жастар арасындағы негізі мәселелер талданады, сондай-ақ оларды шешу жолдары ұсынылады.

Аналитикалық жазбаның соңында пайдаланылған деректер көзін көрсетемін.

Негізгі бөлім (жағдайды егжей-тегжейлі талдау немесе қазіргі жағдай, қолданылған зерттеу әдістері)

1. Жастар

Жастар – қоғамның қозғаушы күші ғана емес, елдің тірегі, мемлекеттің ең белсенді бөлігі. Адамзат алдында тұратын ұлы мұрат-міндеттердің ең бастысы – өзінің ісін, өмірін жалғастыратын салауатты, саналы, рухани бай және ақыл-парасаты мол, өресі озық азамат тәрбиелеу. Бұл – біздің қоғам алдындағы борышымыз. Әлем елдері мен халықтардың өзара тарихи байланысының дамуы, экономика, мәдениет пен ғылымның әлемдік деңгейге бет бұруы, ертеңгі күннің бүгінгіден де нұрлы болуына ықпал етіп, адамзат қоғамын алға апаратын құдіретті күш, өскелең ұрпаққа сіңірген тәрбие мен білімде.

Ертеңгі ел тізгінін ұстар азамат бүгінгі жастар болғандықтан, жастарымыздың бүгінгі жай-күйі, даму бағыты мемлекеттің назарында. Жаһандық заман даңғылында даңғазалықпен шектеліп жүруден істің өнбесі хақ. Өткен мен бүгіннің арасын тепе-тең ұстап тұратын жастар бүгінде өз мүмкіндіктерінен қапы қалмауы тиіс.

Осы орайда, көлеңке-күнгейі қатар өрілген заманда өткенге тағзым көрсетіп қана қоймай, өткеннің тағылымы мен танымын тізгіндей білу үшін жастардың бойында қандай игі қасиеттер барын, олардың мақсат-мүддесін, құндылық бағдарын айқындау үшін әлеуметтанулық зерттеу жүргізуді орынды деп есептеймін.

Статистикалық мәліметке сәйкес, облыста Байқоңыр қаласының жастарын қоса есептегенде 14 пен 35 жас аралығында барлығы **246 455 азамат** тіркелген және жалпы халықтың **29,2 пайызын** құрайды.

Анықтама ретінде: оның ішінде қала жастары - 111 829 адам (45,4%), ауыл жастары - 134 626 адам (54,6%).

Республикада жастар саны бойынша өңіріміз **9-шы сатыда** орналасқан.

Анықтама ретінде: Алматы қаласы – 695 625, Түркістан облысы – 663 260, Астана қаласы – 455 712, Алматы облысы – 429 275, Шымкент қаласы – 387 831, Жамбыл облысы – 355 783, Қарағанды облысы – 306 187, Ақтөбе облысы – 266 835, **Қызылорда облысы – 246 455.**

2. Аймақ жастарының әлеуметтік көңіл күйі мен құндылық бағдары туралы

«Ақпараттық-талдау орталығымен» жүргізілген соңғы (2 тоқсаны) **сауалнама** қорытындысына сәйкес аймақ жастары арасындағы ахуал **тұрақты** деп сипатталады.

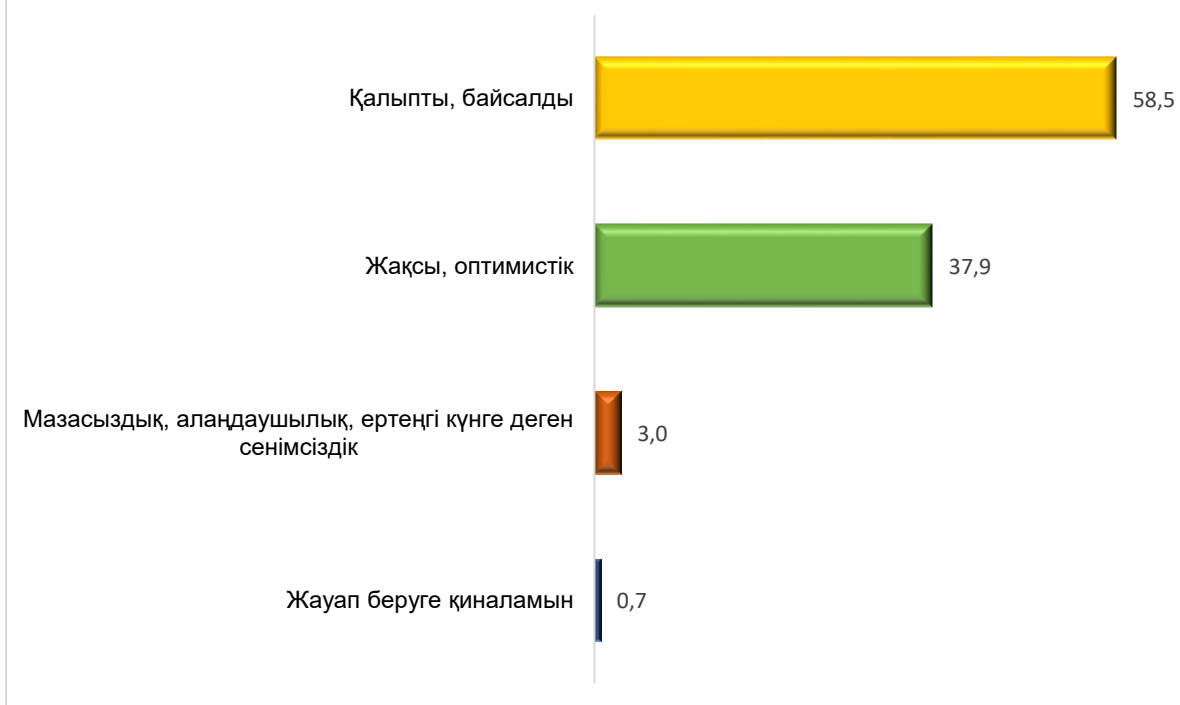
Аймақ жастарының әлеуметтік көңіл-күйі мен құндылық бағдарын анықтау мақсатындағы әлеуметтік зерттеу облыс жастарының арасында face to face әдісімен жастық, жыныстық ерекшелігі ескеріле отырып, 1064 респонденттен (51,4% әйел, 48,6% ер) алынды. Жас ерекшеліктері бойынша алшақтық байқалмайды:

- **24,2% – 14-тен 18 жасқа дейін;**
- **34,0% – 18-ден 24 жасқа дейін;**
- **26,3% – 24-тен 29 жасқа дейін;**
- **15,4% – 29-дан 35 жасқа дейін.**

Зерттеу нәтижесі көрсеткендей, облыс жастарының 58,5% қалыпты, байсалды, 37,9% жақсы, оптимистік көңіл-күйде. Алайда, мазасыздық, алаңдаушылық, ертеңгі күнге деген сенімсізбін деген жастар кездесті және олардың үлесі 3,0% құрады.

Аудандар бөлінісінде мазасыздық, алаңдаушылық көңіл-күйдегі жастардың басым бөлігі Байқоңыр қаласында (10,3%) тұрады (58 респонденттің 6-ы)

Сізде соңғы уақытта қандай көңіл-күй басым?

Аймақ жастарының басым бөлігі (61,0%) ресми ақпараттарды интернет сайттары мен әлеуметтік желілерден қараймыз деп жауап берген.

Ал, айналадағы дос, туыс, ұжымдастардан естимін деген жастар 17,5% құраса, телеарналардан қараймын дегендер 14,6% құрап отыр.

Сондай-ақ, газет-журналдар қарайтын жастарымыз да кездесті (6,1%).

Жастар ресми ақпараттарды қайдан алады деп ойлайсыз?

Әлеуметтанулық зерттеу нәтижесінде аймақ жастарының 78,4% «ТikТок» әлеуметтік желісін қолданса, 21,6% жай ғана тіркеліп қойған.

Сонымен қатар, 76,8% «YouTube» әлеуметтік желісін қолданамын десе, 23,2% тек тіркелгенмін деп көрсеткен.

Ал, респонденттердің 82,6% «Instagram» желісіне қолданамын, 17,4% тіркелгенін айтуда.

Сұралған жастардың 44,1% «Телеграм» қосымшасына тіркелсе, 55,9% қолданатынын айтқан.

Сондай-ақ, «Facebook-ке» жастардың 45,5% тіркелсе, 54,5% қолданатынын жеткізген.

Сауалнамаға жауап берушілердің 56,5% «VK» желісіне тіркелсе, 43,5% қолданатынын жеткізген.

3. Жастар арасындағы құқық бұзушылық туралы

Жастар арасындағы құқық бұзушылық – қоғамда жастардың құқықтық және моральдық нормаларды бұзуынан туындайтын мәселелердің бірі. Бұл тақырып қазіргі қоғамда жиі талқыланатын мәселелердің бірі болып табылады, өйткені жастар арасындағы құқық бұзушылықтар әртүрлі әлеуметтік, экономикалық және психологиялық факторлармен байланысты.

Жастар арасындағы құқық бұзушылықтың себептері:

➤ **Отбасылық жағдай:** Отбасы – адам тұлғасының қалыптасуына маңызды әсер ететін орта. Отбасындағы дағдарыстар, ата-аналардың бөлінуі, ескерусіздік немесе зорлық-зомбылық сияқты жағдайлар баланың психоэмоционалды дамуына кері әсер етеді.

➤ **Әлеуметтік жағдай:** Жастардың көпшілігі тұрмыс деңгейі төмен немесе әлеуметтік жағдайы нашар отбасыларда өмір сүріп, бұл оларды қылмысқа жақындатады. Мұндай жастар көбінесе мектепке бармайды, жұмыс таба алмайды және бос уақыттарын теріс бағытта өткізеді.

➤ **Мектептегі проблемалар:** Оқушылар мен студенттердің мектептерде немесе оқу орындарында зорлық-зомбылыққа ұшырауы, қорлау немесе жалған достық мәселелері қылмыстық әрекеттерге әкелуі мүмкін.

➤ **Достық және әлеуметтік орта:** Жастар арасындағы теріс ықпал ететін орта, агрессиялық немесе қылмыстық мінез-құлық көрсететін достар, жиі қылмыстық әрекеттерді жасауға итермелейді.

➤ **Медиа мен интернет:** Әлеуметтік желілер мен интернет кеңістігінде балалар мен жасөспірімдер үшін тиімсіз контент, зорлық-зомбылықты, есірткіні немесе қылмыс жасауға шақыратын ақпараттар жиі кездеседі. Бұл жастардың мінез-құлқын теріс бағытта қалыптастыруы мүмкін.

Құқық бұзушылық түрлері:

Жастар арасында жиі кездесетін құқық бұзушылықтар мыналар болуы мүмкін:

- **Ұрлық:** Материалдық құндылықтарды ұрлау.
- **Бұзақылық:** Қоғамдық орындарда тәртіпсіздік жасау, қақтығыстарға қатысу.
- **Жұмбақтық және есірткі қолдану:** Есірткі және алкогольді заңсыз пайдалану.
- **Мектептегі немесе көшедегі зорлық-зомбылық:** Физикалық немесе психологиялық тұрғыдан қысым көрсету.
- **Құқық қорғаушыларға қарсы әрекеттер:** Полицейлер немесе басқа құқық қорғаушы органдарға қарсылық көрсету.

4. NEET (*ниm*) санатындағы жастар туралы

NEET (Not in Education, Employment or Training) — бұл термин жастардың білім алу, жұмыс істеу немесе кәсіби оқытуға қатыспайтын тобын сипаттайды. Яғни, NEET санатына кіретін жастар еңбек нарығынан тыс, қоғамдық өмірге толыққанды қатыспайды. Бұл жастар көбінесе өздерінің әлеуметтік, экономикалық немесе психологиялық жағдайларына байланысты өздерін қандай да бір кәсіби немесе білім беру саласына араластыруда қиындықтарға тап болады. NEET санатындағы жастар қоғамда әлеуметтену мен дамудың ең қиын кезеңдерінде тұрған тұлғалар болып табылады.

NEET санатындағы жастардың себептері

Экономикалық себептер:

- Кедейлік, жұмыссыздық, тұрмыстық жағдайлардың нашарлығы — бұл факторлар жастарды еңбек нарығына немесе білім алуға тартуға кедергі жасайды.
- Жастардың отбасында тұрақсыздық немесе ата-аналарының жұмыссыздығы да олардың әлеуметтік және экономикалық жағдайына әсер етеді.

Білім беру жүйесіндегі кемшіліктер:

- Мектептердегі білім сапасының төмендігі, арнайы мамандандырылған білім беру бағдарламаларының болмауы.
- Кәсіптік білім мен оқытудың жеткіліксіздігі, жастардың нақты жұмысқа қажетті дағдыларды алуға мүмкіндік алмауы.
- Білім алуға қолжетімділіктің шектеулілігі, әсіресе ауылдық жерлерде немесе әлеуметтік жағдайы төмен отбасыларда.

Әлеуметтік және психологиялық факторлар:

- Жастардың психологиялық күйзелісі, отбасындағы зорлық-зомбылық, мектептегі буллинг немесе психологиялық қысымдар.

- Кейбір жастар өздерін қоғамнан бөлектенген сезінеді, әлеуметтік ортада өзін төмен бағалап, жұмысқа немесе оқуға деген ынтасы төмендейді.

Технологиялар мен интернеттің әсері:

- Көп жастар интернетте уақыт өткізіп, әлеуметтік желілер мен ойындарға тәуелді болуы мүмкін, бұл олардың шынайы өмірмен байланысын жоғалтуына және реальды жұмыстар мен білім алудан бас тартуына себеп болады.

5. Халықаралық тәжірибе

Жапонияның жастарға қатысты саясаты негізінен **жоғары білімге, жұмысқа орналасуға** және **еңбек нарығындағы өзгерістерге** бейімделуге бағытталған.

- **Білім беру жүйесі:** Жапонияның білім беру жүйесі өте жоғары деңгейде дамыған және жастарға еңбек нарығына кірісу үшін барлық қажетті дағдыларды береді. Жоғары оқу орындарында және кәсіптік мектептерде практикалық білім беру мен тренингтерге көп көңіл бөлінеді.

- **Жастардың жұмысқа орналасуы:** Жапониядағы жастар жұмысқа орналасу мәселесіне ерекше назар аударады. Жастар үшін арнайы мансаптық орталықтар мен жұмыс іздеу бағдарламалары бар. Сонымен қатар, "қара жұмысқа" орналаспау үшін жасөспірімдер мен жастарға арналған тренингтер ұйымдастырылады. Жапонияның жастар саясаты жұмыссыздық деңгейін төмендетуге және еңбек нарығында дағдарыстарды болдырмауға бағытталған.

Қорытынды ұсыныстар:

1. Жастар арасындағы құқық бұзушылықты алдын алу жолдары

- **Отбасында тәрбиені күшейту:** Баланың тұлғалық дамуына отбасылық қатынас үлкен әсер етеді. Ата-аналар балаларына дұрыс бағыт беріп, оларды жауапкершілікке үйрету керек.

- **Білім беру жүйесін жақсарту:** Мектептерде психологиялық қолдау көрсету, құқықтық білім беру, тәртіптілік пен жауапкершілікті тәрбиелеу маңызды.

- **Әлеуметтік қолдау бағдарламалары:** Әлеуметтік жағдайы төмен отбасылар мен жастар үшін түрлі бағдарламалар мен курстар ұйымдастыру. Жастарды жұмысқа орналастыру, олардың бос уақытын тиімді өткізуге бағытталған жобалар енгізу.

- **Құқық қорғау органдарының қатысуы:** Құқық бұзушылықты болдырмау үшін құқық қорғау органдары мен қоғам арасындағы қарым-қатынасты нығайту. Жастар арасында құқықтық мәдениетті арттыру мақсатында әртүрлі акциялар мен ақпараттық кампаниялар жүргізу.

- **Медиа мен интернетті бақылау:** Интернетте жасөспірімдер үшін қауіпті контентті бақылап, оны шектеу.

2. NEET жастарды қолдау шаралары

1. Білім беру жүйесін жақсарту:

➤ Қолжетімді білім беру және кәсіби оқыту бағдарламаларын дамыту, соның ішінде жастардың қызығушылықтарына негізделген курстар мен тренингтер ұйымдастыру.

➤ Мектепте және колледждерде өмірлік дағдыларды үйрету, жастарды еңбек нарығына бейімдеу үшін нақты бағдарлама енгізу.

2. Әлеуметтік бағдарламалар мен қолдау:

➤ Әлеуметтік қызметтер мен ұйымдар жастарға жұмысқа орналасу, үйрену немесе кәсіби бағдар алу бойынша қолдау көрсетіп, қаржылық көмек ұсыну.

➤ Жастарды кәсіпкерлікке, волонтерлік қызметке немесе әлеуметтік жобаларға тарту.

3. Жастардың психологиялық қолдауы:

➤ Психологиялық кеңес беру және терапиялық көмек көрсету, жастарға өз-өзіне сенімділік пен мотивацияны арттыруға арналған бағдарламалар ұсыну.

➤ Психологтар мен әлеуметтік қызметкерлердің қолдауымен жастардың өзін-өзі бағалауын көтеру.

4. Мемлекеттік және қоғамдық ынтымақтастық:

➤ Жұмыссыз жастарды кәсіптік оқыту және жұмысқа орналастыру бойынша мемлекеттік бағдарламалар іске қосу.

➤ Жастарға арналған іс-шаралар мен білім беру алаңдарын ұйымдастыру, оларға мамандықты игеруге немесе өз кәсібін ашуға көмектесу.

NEET жастарды қоғамға қайта қосу — бұл тек әлеуметтік жауапкершілік ғана емес, ол экономикалық даму мен тұрақтылықтың кепілі болып табылады.

Пайдаланылған дереккөздер/әдебиеттер тізімі

1. Қызылорда облысының қоғамдық даму басқармасының «Ақпараттық-талдау орталығы» КММ-ның дерек көздерінен.

2. <https://chatgpt.com/https://chatgpt.com/>